

Магістрант І.Попович;
Наук. керівник – к.п.н., доц. Ж. Нусінова.

ПРОБЛЕМА ЛІДЕРСТВА В СТУДЕНТСЬКІЙ ГРУПІ

Актуальність вивчення лідерства як соціально-психологічного явища визначається перш за все тим, що воно виступає одним із найбільш значущих факторів групової інтеграції, які сприяють досягненню групових цілей з найбільшим ефектом.

Досліджуване питання має безпосереднє відношення до гострих соціально-політичних і економічних проблем як в Україні, так і в світі і потребує компетентних, професійно і морально надійних особистостей. Такі особистості, стверджує ряд гуманістичних психологів, найбільш соціально і політично свідомі, інтелектуально, морально та етично розвинені, здатні вирішувати будь-які складні питання і творити нове життя за рахунок творчого осмислення світу та потреб людства.

У даній проблемі на допомогу Заходу не варто покладатися, бо сам Захід, зокрема США, стоять перед аналогічними проблемами. І навіть суто з політичних міркувань Україні не можуть бути передані найновіші технології підготовки лідерів. І хоча б ця проблема таким чином і вирішувалася, вона породжує іншу проблему – проблему міжкультурних впливів.

Вагомий вплив на спроби організації діяльності студентської групи, як і будь-якої малої групи, справляють форми керівництва (лідерства). Однією з важливих форм керівництва, яка складається стихійно, є лідерство. Воно є персоніфікованою формою соціального контролю та інтеграції всіх механізмів і способів соціально-психологічного впливу з метою досягнення максимального ефекту в груповій діяльності та спілкуванні.

Під лідерством (від англ. leader – ведучий, керівник) зазвичай розуміють один із процесів організації малої соціальної групи. Студентська група за всіма параметрами є малою, тим більше, що задовольняється основний критерій – безпосередність контакту і спілкування, а також управління нею, який сприяє

досягненню групової мети в оптимальний термін і з оптимальним ефектом детермінованими соціальними відносинами у суспільстві.

Ключовою категорією лідерства є поняття «лідер». Виходячи із вищезазначеного, ми можемо сформулювати таке визначення цього поняття. Лідер – член групи, який спонтанно висувається на роль неофіційного керівника в умовах певної, специфічної і досить значущої ситуації, щоб забезпечити організацію спільної діяльності людей для найшвидшого і успішного досягнення спільної мети.

Лідерство за своєю природою є результатом як об'єктивних (інтереси, мета, потреби і завдання студентської групи в конкретній ситуації), так і суб'єктивних (індивідуально-особистісні особливості індивіда) чинників.

Щоб змістовно окреслити природу лідерства, використаємо низку відмінностей між функціями лідера і керівника, які наводить Б. Паригін:

- лідер покликаний здійснювати переважно регуляцію міжособистісних стосунків у групі, натомість керівник здійснює регуляцію офіційних відносин групи як деякої соціальної організації;
- лідерство виникає за умов мікросередовища (яким є мала група), керівництво – елемент макросередовища, тобто воно пов'язане з усією системою суспільних відносин;
- лідерство виникає стихійно, керівник будь-якої реальної соціальної групи або призначається, або обирається, але так чи інакше цей процес є не стихійним, а, навпаки, цілеспрямованим, здійснюваним під контролем різних елементів соціальної структури;
- явище лідерства менш стабільне, висунення лідера залежить від настрою групи, натомість керівництво – явище більш стабільне;
- у лідерстві, порівняно з керівництвом, менш визначена система санкцій;
- лідер здебільшого приймає безпосередні рішення, які стосуються групової діяльності;

- сфера діяльності лідера – здебільшого мала група, де він є лідером, сфера дії керівника ширша, оскільки він репрезентує малу групу в більш широкій соціальній системі [7, с. 211–233].

Лідерство відображає відносини підпорядкування – домінування, впливу – наслідування у системі міжособистісних відносин.

Лідер у психологічному плані – це завжди особа, яка відіграє провідну роль у групі, організовуючи діяльність і регулюючи міжособистісні відносини.

Студентська група (підгрупа) задається зовні соціально-значущою метою діяльності. Вона є юридично зафіксованою академічною одиницею із нормативно визначеною структурою (керівництва та підлеглості), правами та обов'язками її членів.

Характеризуючи студентську групу, треба розглядати її як елементарну ланку структури соціальних відносин, функціональну одиницю у системі суспільного поділу праці. Студентська група – це утворення, в якому суспільні відносини виступають як безпосередні особистісні контакти. Це реально існуюча «контактна» група, де реалізуються певні суспільні зв'язки, що опосередковані спільною діяльністю. Члени студентської групи поєднані спільними цілями, безпосередньо взаємодіють один з одним, усвідомлюють себе членами даної спільноти, мають розподілені функції і ролі, підтримують певні стосунки між собою, що породжує виникнення групових процесів, норм та інших регулятивних механізмів.

Студентська група (колектив) є різновидом трудового колективу, в якому існує реальна система відносин, яка визначає і формує особистість майбутнього спеціаліста. Навчання у вузі відбувається в основному на другому етапі юності – етапі формування юнаків і юнок в соціально зрілу особистість.

Характеризуючи даний вік, слід відзначити, що в юності відбувається завершення перехідного стану від дитинства до дорослості, тобто вступ у світ дорослих. У психологічному плані в цей час (18–23 роки) відбувається саморозвиток, свідоме самовдосконалення, активний розвиток моральних і естетичних почуттів, становлення і стабілізування характеру і, що особливо

важливо, оволодіння новим комплексом соціальних ролей дорослої людини, включаючи громадянські, суспільно-політичні, професійні, трудові, сімейні тощо.

Поривання до лідерства і самовираження є загальною рисою усіх людей, а у студентській групі воно носить яскраво виражений характер. Лідерство і боротьба за нього – потужний інструмент подальшого розвитку і самовираження студентів групи.

Необхідною умовою формування студентської маси і виявлення студентського лідера виступає всебічний розвиток особистості, формування активної життєвої позиції студента, комплексу мотивацій для його подальшого інтенсивного розвитку і всебічного вираження.

Необхідність самовираження займає важливе місце в мотивації, діяльності людини і відображена в ієрархії основних потреб (за пірамідою А. Маслоу), яка включає:

- 1) потребу в самовираженні;
- 2) потребу в повазі;
- 3) соціальні потреби;
- 4) потребу в самозбереженні;
- 5) фізіологічні потреби.

В структурі ієрархії мотивів фізіологічні потреби, або дифіцитарні потреби є вітальними потребами – це такі життєво важливі потреби, без яких не може існувати будь-яка людина. Лідер, як зазначалося вище, – особа, яка не тільки веде за собою, здійснює вплив на групу, але і спрямовує її діяльність і вирішує потреби групи (зокрема життєво важливі). Але для цього потрібно створити ситуацію, в якій би прослідковувалася значущість життєво важливої потреби в чомусь (їжі, теплі, воді і т. ін.). Як приклад, найефективніше і найдосконаліше таку ситуацію можна створити в туристичній групі. Але важливо, щоб туристична група була створена саме з академічної групи (підгрупи) – студентської. Вплив керівника туристичної групи, (наприклад, куратора) може бути формальним. Таким чином, забезпечуючи ці умови в

туристичній групі, завжди знайдуться особи, які охоче візьмуть на себе відповідальність і проявлять високий ступінь ризику, щоб реалізувати ті чи інші життєво важливі потреби групи, – це і будуть її явні лідери. Ми продемонстрували один із можливих способів виявлення лідера студентської групи.

Соціально-психолого-педагогічне дослідження, проведене в Херсонському державному педагогічному університеті, на трьох факультетах – факультеті української філології, психолого-природничому та історичному, дало змогу здійснити планомірну поетапну діагностику феномену лідерства як особистісної і суспільно-ціннісної проблеми в студентській групі, а студентську групу розглянути як колектив. Мета експерименту в першу чергу полягала в тому, щоб визначити, які цінності є значущими для особистості, а які взагалі для студентського колективу, і змодельовати образ студентського лідера. Змодельований образ особистості студентського лідера, який було створено за результатами проведення першого етапу дослідження, який доповнювався, уточнювався, поглиблювався та розширювався (за змістом, деталізацією, компонуванням провідних властивостей) на основі проведеного дослідження на другому етапі. На цьому етапі використовувалися методики, зорієнтовані на визначення місця лідера в системі міжособистісних відносин. Співвідношення результатів за цими методиками давало можливість спроектувати модель студентського лідера безпосередньо в системі відносин та діяльності студентської групи. Але нами був також проведений третій етап дослідження вже визначених групових лідерів з позиції глибинних особистісних властивостей та цілісного системно-структурного підходу до особистості студента в цілому і лідера зокрема з метою виявлення його інтегративних рис.

Лідер, який вихований на традиційній культурі, і лідер, який сповідує цінності сучасної цивілізації, тобто змодельований образ лідера, відрізняється не тільки світоглядними установками, широтою кругозору, але і психологічними можливостями у вирішенні актуальних і складних завдань [4, с. 2–6].

До найбільш суттєвих характеристик моделі студентського лідера було віднесено як особистісно, так і суспільно-ціннісні якості:

- високий рівень духовного розвитку, який включає в себе тверді переконання про смисл життя, пріоритет обов'язку, а не влади;
- заклопотаність цінністю особистого внеску в суспільну справу, переживання за долю групи, безкорисливе служіння їй;
- вміння переносити особисті невдачі без почуття поразки;
- прагнення до етичного ідеалу.

Специфічними якостями моделі студентського лідера слід вважати:

- високий моральний рівень і стабільність його прояву в різних, в тому числі екстремальних ситуаціях;
- фундаментальна і різнобічна освіченість;
- здатність до екстраполяції шляхом інтуїтивного вибору ефективних рішень серед маси можливих, розробки декількох проектів одночасно;
- гнучкість в прийнятті рішень, цілеспрямованість в їх реалізації, незалежно від зовнішньої протидії;
- розвиток комунікативних здібностей (емпатія, широкий рольовий спектр, відкритість новим ідеям і генерація та творення нового);
- мистецтво поєднання повноважень і влади авторитету;
- установка на передачу знань і особистого досвіду підлеглим;
- піклування про психічне і фізичне здоров'я підлеглих і власне здоров'я;
- оволодіння технікою психічної саморегуляції, психотехнікою та іншими провідними ефективними психотехнологіями.

Такою ми бачимо модель студентського лідера майбутнього, і хоча вона деякою мірою ідеалізована, в ній є наявні риси, присутні як сучасним лідерам, так і авторитетам минулого.

Література:

1. Берн Э. Лидер и группа. О структуре и динамике организаций и групп. – Екатеринбург. : Латур, 2000. – 320 с.
2. Жалдак Л. Управління гуртуванням студентської групи // Освіта і управління. – 1999. – Т. 3. – № 3. – С. 99–103.
3. Мельничук Т. Лідерство в групі, колективі як інструмент і мотив розвитку особистості і її самовираження // Рідна школа. – 2000. – № 5. – С. 49–50.
4. Рабчинский Ж. А. Лидеры XXI века – какими они должны быть? // Обдарована дитина. – 1995. – № 5. – С. 2–6.
5. Панкратов В. Н. Психотехнологии управления людьми. – М. : Из-во Института Психотерапии, 2001. – 336 с.
6. Петровский А. В. и Шпалинский В. В. Социальная психология коллектива. – М. : Просвещение, 1978. – 176 с.
7. Свенцицкая А. Л. Социальная психология в трудах отечественных психологов. – СПб : Питер, 2000. – 512 с.